

Simona Plėtaitė
Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos 2c klasės mokinė

Palyginimai Mariaus Katiliškio novelėje „Kaitra“ (romanas „Užuovėja“)

Novelė „Kaitra“ yra centrinė novelių romane „Užuovėja“. Marius Katiliškis mokėjo panaudoti žodžio jėgą, nes, anot jo draugo Henriko Nagio, „niekas taip nemokėjo lietuvių kalbos kaip Marius Katiliškis“. Ir tai tikrai galima įžvelgti skaitant jo kūrinis. Tekstų kalba labai turtinga metaforų, sinonimų, veiksmažodžių ir jo formų, žodžių, kurių šiandieninė visuomenė nebevertoja, ir, be abejo, palyginimų. Vien „Kaitroje“ jų radau 47.

Išrinkusi palyginimus iš teksto ir juos sugrupavusi pagal tai, kas lyginama, pastebėjau, kad mažiausiai lyginami gyvūnai. Nors novelėje vaizdai, kuriuose dominuoja ir veikia gyvūnai, buvo aprašomi tik dviejose vietose, tačiau radau penkis palyginimus. Dviejuose palyginimuose lyginamas katinas. „...*įsikirtęs nagais žievėn kaip genys...*“ – katinas lyginamas su geniu. Čia autorius sako, kad katinas labai stipriai įsikabinęs į medžio žievę. Antrasis palyginimas lygina katino kaktą su beldimo į kibiro, į kurį melžiama, dugną garsu, kuris perteikiamas labai gražiai: „*Katino kakta – barkšt, kaip į milžtuvės dugną subeldus.*“

Radau palyginimą, kuriuo nusakoma smūgio jėga, kai gandras snapu kirto katinui per kaktą: „*Kad vožė kaip su kirpente.*“ Dar porą palyginimų radau, pavartotų aprašant kumelę: „*Kaštaninis plaukas žvilgėjo kaip vandeniui mulietas.*“ Šiuo palyginimu atskleidžiamas kumelės kailio glotnumas, gražumas. „*Mitulės garbanoti karčiai ir uodega lyg iš mintuvų išimta linų grįžtė...*“ – palyginimas rodo, kad kumelės, nors ir susivėlę, nešukuoti, karčiai bei uodega savotiškai gražūs.

Kita maža grupelė susidarė iš palyginimų, kuriuose gretinami būtiniai daiktai, valgiai ar sodybos. „...*kaip kaladę geltoną saldinį sūrį*“ – parodoma, koks didelis tas sūris. Palyginimu „*Sodžius kaip iššluotas*“ pasakoma, kad sodžius tuščias. „*Vežimas kaip apsiputojęs kubilėlis...*“ – labai gražiai perteikiamas vaizdas, koks pilnas yra vežimas, atrodo, dar truputį ir jau liesis per kraštus. Į moters lūpas įdėtas palyginimas „*Jau drobės gražumėlis, kaip ledas!*“ skaitytojui piešia vaizdą, kad audinys lygus lygus tarytum ledas. Akmenu, išmestą iš kalkių degyklų, grožis palyginamas su atverta vėžio geldele: „*Žvilgėdavo saulėje ir mainydavosi visais atšvaitais tartum atverta vėžio geldelė.*“. Net bičių avilių stogelius rašytojas gražiai palygina su spalvingais gėlių žiedais: „...*kaip margaspalviai jurginai šviečia avilių stogeliai*“. O naujos kopyltėlės grožis lyginamas su nematytu stebuklu: „...*ėjo žmonės*

pasižiūrėti kaip dyvo nematyto.“ Manau, to meto žmonėms visi stogastulpiai, koplytėlės ir kryžiai atrodė neįkainojami, brangūs ir stebuklingi.

Trečiosios grupelės atrinktuose palyginimuose minima gamta. Kadangi novelėje labai daug vaizdingų gamtos aprašymų, kuriuose vyrauja daugybė metaforų ir palyginimų, nesistebėjau į šią grupelę sudėjusi net vienuolika kortelių su gamtos palyginimais. Lietuviai – žemdirbių tauta, tad man įstrigo labai tikslus M. Katiliškio žemės palyginimas: „...*žemė kaip perinti paukštė plačiais sparnais apgūžusi trapias, besikalančias būtybes.*“. Taip pat labai taikliai apibūdintas garsas, kai Vaitiškis bandė susigaudyti, kurioje pusėje girdisi gūžios dejonės: „*O rodos, vienu metu ir čia, ir ten kaip klatingas svirplio trilenimas.*“. Keliuose palyginimuose lyginama pieva, laukas: „...*Urnėdžio sodybvietė šiūravo sužėlusia pieva kaip švendrynas paežery*“; „*Jo galuose tvaskėjo laukai saulėje kaip atverti seklyčios langai*“; „*Laukų platybė išsiskleidė staiga, lyg praskyrus krūmų šakas pamiškėje*“. Rašytojo draugas Henrikas Nagys sakė, kad Marius Katiliškis pažinojo visus augalus ir medžius, tad išties gamtos palyginimų grupelėje augalų bei medžių palyginimų daugiausia. Štai apynių palyginimas: „*Lapai blizgėjo lyg nutaškyti alaus misa*“. Manau, autorius lygina būtent su alaus misa, nes iš apynių daromas alus. Labai vaizdus ir iškilus juodalksnių palyginimas: „...*kurių šakos lyg žalios, susinėrusios rankos užvožė tėkmę žaliu bromu*“; levandos krūmai lyginami su vaikučio šypsena: „*Vietomis jie jau žiojosi, praplyšdami baltais kaip vaiko šypsena lapeliais*“; tulpių žiedai vėlgi lyginami su vaiku, tiksliau, su vaiko rankutėmis, sudėtomis maldai, o tai, manau, daugeliui simbolizuoja tyrumą: „...*skendo giliose tuliponų taurėse, tartum sudėtose maldai vaiko rankutėse*“; kmylių žydėjimas lyginamas su ryto šalna: „*O kmylių žydėjimas visų žolių audeklą dengė lyg ryto šarma*“; kviečių susmailėjusi viršūnė lyginama su vėžio ūsais, kurie kartais išlenda kaip ir vėjyje linguojančių kviečių varpos: „*Kviečiai irgi plaukė, kaišiodami akuotus iš bamblio lyg vėžiai savo ūsus iš paskriaudės*“.

Ir paskutinė, ketvirtoji, gausiausia grupelė – žmogaus palyginimai. Jų radau net dvidešimt tris. Čia sudėjau visus palyginimus, kuriuose lyginama išvaizda, elgesys, kalba ir visa kita, kas susiję su žmogumi. Šioje grupelėje radau nemažai žinomų palyginimų, pavyzdžiui: „*Vaikas kaip iš akies trauktas*“, „*Vyras užaugsi kaip mūras*“, „...*strėnas lyg vėzdu perliejo*“, „*Jie šnekučiavosi kaip seni pažįstami*“, „*Baltas kaip iš pirties*“. Radau penkis palyginimus, kuriuose minimas vaikas. „*Ir krykštavo kaip upelio srūtis per akmenaičius*“, – iškart regiu neramaus, truputį išdykusio vaiko paveikslą. „*Kas do našumėlis tavo – kaip atvaša iš kelmo*“, „*Akyse kyla kaip dobilo atolas*“, – tai parodo vaiko augimą, stiprumą. Iš palyginimo „*Petriuką apvilko nauju švarkeliu ir įsisodino kaip gėriuką rėkiantį*“ suprantame, kad vaikas labai verkia išvežamas iš jį užauginusių žmonių namų. Ir paskutinis

labai gražus vaiko palyginimas, kartu ir metafora: „*Atsiradęs ir parneštas kaip ciepsintis, geltonas paukščiukas iš sujauktos gūžtos rugiuose*“.

Aptikau ir gan juokingų palyginimų, kaip antai „*Nesiraukyk kaip vyžena padžiau ant tvoros*“, „*Tu, begėde, savo prusnas sučiaupk, kad neišmaišyčiau kaip jovalq*“. Šie palyginimai ir panašūs M. Katiliškio pavartoti pasakymai privertė ne kartą nusišypsoti skaitant novelę. Taip pat trejetas palyginimų rodo skubėjimą, dingimą: „*Kaip ugnies prisigriebę norėjo šuoliais lėkti...*“, „*...kaip apsvogus iš nakties pabėgti*“, „*Pražuvo kaip po ledu*“. Kartais ir dabar panašiai sako, ypač vyresni žmonės. Dar trys palyginimai šioje grupelėje rodo žmogaus būsenas. „*Ir klausėsi žadą prikandęs, išsižiojęs kaip vargonų koplyčioje ar vidury miško po eglėmis*“, – suprantame, kad žmogus nustebęs. „*...kepurę glamžo ir švypso kaip katinui uodegą primynęs*“, – jau vien iš žodžio „glamžo“ aišku, kad žmogus susijaudinęs, įsitempęs. „*Pečius įtraukęs, atkišęs smakrą tartum slaptomis miške mėgindamas nugerti šulams ažuoliuką*“, – iš aprašytos žmogaus laikysenos galime suprasti, kad žmogus lyg ir įsitempęs, lyg ir nustebęs.

Šioje grupėje išskiriau porą man labai patikusių palyginimų: „*Ir neskustos barzdos aštri ražiena lyg sidabrinė šerkšna žvilgėjo ant tamsų ir raukšlėtų skruostų*“, „*Šešėlis kaip švarkas nuslydęs nuo pečių, gulėjo prie kojų*“. Palyginimai labai vaizdūs, atrodo, taip ir iškyla akyse tas paveikslas. Kadangi šią visą gan didelę grupę skirsčiau į mažesnes grupes, tai liko du palyginimai, kurių negaliu priskirti nė prie vienos jau minėtos grupelės: „*Vaitiškis lyg su kąsniu burnoje...*“ (tekste šis palyginimas rodo, kad senajam Vaitiškiui labai sunku įkalbinti vaiką važiuoti su tėvais, o gal ir nesinori), „*Marti kaip guba kūpsojo*“ (manau, parodo, kad marti sėdi pasitempusi, gal šiek tiek išdidi).

Kai kurie palyginimai vartojami dar ir šiandien, pažįstami, o kai kurie negirdėti. Taip pat radau keletą labai vaizdžių palyginimų, kuriuos perskaičius iškart pamatai tą paprastą, kasdienišką, bet labai gražų ir savotiškai išdidų paveikslą. Turtingoje Mariaus Katiliškio kalboje nemažai retai vartojamų arba visai nebevartojamų žodžių, tad, radus tokius žodžius palyginimuose, teko išsiaiškinti jų reikšmę.